

PRESÈNCIA DEL CATALÀ AL MERCAT AUDIOVISUAL

Jordi ALVINYÀ I ROVIRA

Director general de Radiodifusió i Televisió

The abstract can be found at the end of the article.
Resumen al final del artículo.

La presència del català al mercat audiovisual ha estat i és, encara avui, per bé que en menor mesura, un tema no resolt. I ho és malgrat els esforços, tant de la societat civil catalana com, des del retorn de la democràcia, de les administracions públiques catalanes, per vertebrar un espai propi de comunicació.

UN POBLE AMB CAPACITAT D'INICIATIVA

Tradicionalment, la societat catalana ha demostrat amb escreix la seva bona predisposició i la seva inventiva cada vegada que, en l'àmbit dels mitjans de comunicació en general i dels mitjans audiovisuals en particular, s'han plantejat nous reptes.

La necessitat de desenvolupar vies alternatives, la curiositat cultural, científica i tècnica, i la tradició associativa del país van permetre, sovint, suplir les carències de tota mena derivades de determinades situacions històriques, polítiques i econòmiques.

Així, per exemple, la primera prova telefònica de l'Estat va tenir lloc a Barcelona el 1877, quan es va establir una comunicació entre l'antiga ciutadella militar i el castell de Montjuïc.

Les primeres sessions de fotografies en moviment es van poder veure, al *Panorama Imperial* de Barcelona, entre 1892 i 1894. Els pioners Fructuós Gelabert i Santiago Biosca van experimentar amb el cinema a partir de 1897, menys de dos anys després de la primera projecció pública del cinematògraf Lumière a França.

La primera emissió radiofònica experimental es va dur a terme a Montjuïc el 1923, mentre que les emissions regulars de ràdio a l'Estat van iniciar-se, també a la capital catalana, el 1924 (EAJ-1 Ràdio Barcelona).

La primera experiència televisiva va celebrar-se a Barcelona, el 1934, quan Joaquín Sánchez Cordovés, seguint les pautes de Baird, va oferir una primera demostració del nou invent amb un aparell autoconstruït. Posteriorment, la primera emissió oficial de televisió de l'Estat va tenir lloc a la Fira de Barcelona, el 1948.

Molt abans, el 1795, i també a Barcelona, Francesc Salvà i Campillo havia experimentat amb la telegrafia sense fils i amb el telègraf elèctric... 49 anys abans de les proves de Samuel F. B. Morse a Washington!

LES DIFICULTATS DEL PASSAT RECENT

Els avatars polítics a l'Estat espanyol del segle xx i, sobretot, la dictadura de Primo de Rivera, la guerra civil de 1936-1939 i la dictadura franquista subsegüent van suposar la interrupció abrupta de tot aquest procés.

L'ús del català al mercat audiovisual va ser, al llarg dels primers anys de la postguerra, literalment inexistent.

Malgrat la presència ininterrompuda d'iniciatives individuals o col·lectives amb més o menys repercussió, no serà fins als inicis de la transició que serà novament possible encarar un projecte nacional —i en llengua catalana— de comunicació audiovisual de masses.

Anteriorment, algunes aparicions testimonials iniciaren discretament el camí vers la normalització.

El 1962, per primera vegada des del final de la Guerra, la televisió espanyola va permetre l'emissió d'unes paraules en català. Les riades d'aquell any havien estat terribles, sobretot al Vallès, «i l'actriu Núria Espert, que en aquell moment treballava en un teatre de Madrid, va ser invitada pels presentadors a adreçar-se en català als espectadors per expressar el seu condol i la seva solidaritat. Les paraules de Núria Espert van ser les primeres que els catalans, i els espectadors de tot l'Estat, van poder escoltar en català a TVE» (J. M. Baget Herms).

Amb comptagotes i gairebé clandestinament, la presència del català es va anar ampliant, en desconexió, mitjançant programes com el mensual *Teatro catalán* (1964) o el quinzenal *Mare Nostrum* (1967), que se suspnien amb qualsevol pretext a la mínima ocasió. La censura i els entrebancs de tota mena van seguir sent la nota dominant, malgrat una *obertura* política més propagandística que real.

El mateix podria dir-se del món de la ràdio: podien tolerar-se, puntualment i a hores impossibles, minúscules incursions de la llengua catalana a les emissores públiques. Però el monopoli de Radio Nacional de España (RNE) blindava aquest mitjà de qualsevol velleïtat *separatista*, i només petites emissores locals es podien permetre una major llibertat d'acció. La ràdio parroquial de Figueres, per exemple, va iniciar emissions regulars en la nostra llengua a partir de 1961.

Al cinema en català, senzillament, no se'l deixava existir, malgrat els esforços de molts creadors de renom, d'entre els quals el popular Ignasi F. Iquino (el seu film *El Judes* va ser la primera pel·lícula comercial en llengua catalana de la postguerra), diversos integrants de la denominada Escola de Barcelona o contemporanis seus, i, sobretot, desenes de cineastes *amateurs* independents, d'arreu de Catalunya, que van ser tolerats per la seva mínima repercussió pública i, tot i així, sovint perseguits i censurats.

LA TRANSICIÓ I LA RECUPERACIÓ DE LA LLENGUA

La mort de Franco i els inicis de la transició cap a un règim democràtic de dret van suposar, com era previsible, el tret de sortida per a l'eclosió de mitjans de comunicació audiovisual lliures i, progressivament, en llengua catalana.

El centre de Televisió Espanyola (TVE) a Catalunya va incrementar notablement els seus espais en català, procés que s'havia iniciat tímidament els primers anys setanta. Al final de 1974, programes com *Mirador* o *Nova gent* ja s'emetien amb relativa tranquil·litat, i la normalització va fer el pas definitiu el 1976-1977, coincidint amb la celebració de les primeres eleccions democràtiques i el retorn del president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas.

El 1976 també va ser fonamental per a la recuperació de la ràdio en català, tant de la pública com de la privada: va sorgir Ràdio 4, del grup RNE, que emeté des del primer moment exclusivament en català, i aquell mateix any, també, l'emissora privada Ràdio Olot havia començat a emetre únicament en llengua catalana.

Pocs anys després, i a pesar dels perills inherents d'una democràcia encara incipient, va accelerar-se tot el procés: d'una banda, la revolució tècnica iniciada anys enrere —la transició de l'ona mitjana a la freqüència modulada— permeté que múltiples iniciatives de caràcter local poguessin veure la llum. El 1980, Ràdio Arenys va celebrar la seva primera emissió, i es va convertir en la pionera del fenomen de la radiodifusió municipal, que, encara avui, gaudeix d'una vitalitat envejable.

D'altra banda, el 1981, va néixer un altre mitjà emblemàtic, producte del dinamisme de la societat civil, amb la primera emissió regular d'una televisió local catalana: tv Cardedeu. Els anys següents, el moviment de la televisió local seria també, malgrat la seva precarietat legal, imparable.

Dos anys després es va fer realitat la recuperació d'un espai de comunicació audiovisual, públic i propi: el 1983 es va crear la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i, successivament, van començar les emissions regulars de Catalunya Ràdio (16 de juny de 1983), les emissions —primer experimentals (11 de setembre de 1983) i després regulars (16 de gener de 1983)— de tv3, i, finalment, les emissions de RAC 105 com a emissora de la Generalitat (2 d'abril de 1984).

El cinema català i en català, per la seva banda, va reprendre la seva modesta singladura, amb estrenes emblemàtiques, de forta càrrega simbòlica, com *La ciutat cremada* (Antoni Ribas) o *Companys, procés a Catalunya* (Josep M Forn).

UN PRESENT ESPERANÇADOR

El paisatge audiovisual català és, avui, una realitat sòlida, per bé que encara insuficient. Molts esforços per part de tots els sectors, públics i privats, han permès que es consolidi un espai propi.

Probablement, l'àmbit de la radiodifusió sonora ha estat el que ha conegut una evolució més positiva.

Les emissores de la Generalitat s'han consolidat i, a l'èxit d'audiència de Catalunya Ràdio, cal afegir el naixement de Catalunya Música (1987), Catalunya Informació (1992) i Catalunya Cultura (1999), integrades en la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. La programació de totes quatre és íntegrament en llengua catalana.

Les emissores municipals formen part, per mèrits propis, de l'entramat comunicacional català: prop de 200 ràdios d'aquestes característiques, amb un ús de la llengua catalana del 90 %, són una mostra esplèndida de la vitalitat dels mitjans locals al nostre país.

La ràdio comercial també ha conegut una evolució força positiva: la iniciativa empresarial, juntament amb la convocatòria dels successius processos concessionals i l'existència de les dues lleis de normalització lingüística (1983) i de política lingüística (1998) de la Generalitat han fet possible l'existència, per primera vegada, de cadenes de ràdio, catalanes i en català, arreu del territori (Ona Catalana, Radiocat xx1, Flaix, etc). I, fet important: que siguin potencialment viables des del punt de vista econòmic.

D'altra banda, aquests processos i la normativa que els acompanya han permès que les grans cadenes d'àmbit estatal es comprometin a incrementar, de forma significativa, la presència del català en el nostre àmbit territorial. Avui, el conjunt d'emissores de ràdio privades que emeten a Catalunya fan el 71 % en català quan l'any 1996 el percentatge era del 27 %. Cal felicitar-se'n especialment, perquè aquest creixement s'ha assolit gràcies al consens entorn del desplegament reglamentari de la Llei de política lingüística.

La televisió en català, probablement més pressionada que la ràdio per l'existència d'innombrables cadenes en castellà o d'altres llengües (dues cadenes estatals públiques, tres cadenes estatals privades, plataformes digitals, satèl·lits, cable...), se'n va sortint, de moment.

Tv3 és líder indiscutible d'audiència a Catalunya. El 1989 començà emissions el Canal 33, segona cadena de la CCRTV. També és ja una realitat l'emissió de programes de la televisió catalana a d'altres indrets de l'Estat, d'Europa i del món, mitjançant les emissions de rvc-sat, rvc-internacional i la seva presència en diverses plataformes digitals.

Moltes televisions locals, malgrat que, com ja s'ha dit, segueixen en situació precària pel no desplegament de la Llei estatal que les regula, no només han subsistit, sinó que són objecte d'interès per part de grups de comunicació tradicional, tant catalans com estatals. La televisió de proximitat és percebuda com a eina de cohesió social en àmbits geogràfics limitats, però també com a possible font d'ingressos per a un negoci empresarial, de manera que televisions locals com les de Barcelona, Girona, l'Hospitalet, i d'altres, poden consolidar-se definitivament.

La indústria audiovisual catalana, i en català, ha conegut, els darrers anys, un creixement important. Les obres cinematogràfiques d'autor són internacionalment reconegudes, i films de Marc Recha (*L'arbre de les cireres*), Agustí Villaronga (*El Mar*) o Ventura Pons (*Anita no perd el tren*) han estat premiats en festivals importants. Empreses catalanes com Laurenfilm s'esforcen a doblar el major nombre possible de films a la nostra llengua.

Tot i així, el cinema continua sent una assignatura pendent pel que fa a la normalització lingüística. D'una banda, per la resistència de les *majors* nord-americanes a doblar films en llengua catalana, en aplicació d'un decret de quotes que va haver de ser retirat després de moltes negociacions; d'altra banda, per la poca sensibilitat, a la resta de l'Estat, per acceptar productes en les altres llengües oficials (català, basc, gallec); finalment, perquè el cinema català, com la resta de l'uropeu, viu permanentment subjugat per la implacable indústria nord-americana.

El progrés de l'audiovisual català ha vingut, doncs, principalment, de l'entorn televisiu. La proliferació de canals ha implicat una gran demanda

de continguts i ha facilitat la creació i consolidació d'empreses: Media Park, D'Ocon, Cromosoma... i de productes. Sèries d'animació, *tv movies*, telesèries, documentals, han dinamitzat la nostra indústria i disparat la demanda de professionals en el sector.

Finalment, cal esmentar l'embranchida d'Internet: Catalunya és la comunitat amb major penetració d'Internet a l'Estat, i el català, la quinzena llengua del món pel que fa a la presència en aquest mitjà. Proliferen els portals, els diaris electrònics, els cercadors en català (Vilaweb <<http://www.vilaweb.com>>, Nosaltres <<http://www.nosaltres.com>>, INCOM <<http://www.blue.uab.es/incom>>, ara també el Google <<http://www.google.com>>,...), i es treballa activament en la creació de noves aplicacions en aquest mitjà, com poden ser la televisió o la ràdio per Internet.

Malgrat tot, caldrà esperar l'assentament definitiu de les empreses, en el marc de la nova economia, per poder fer un balanç de la presència del català a Internet.

EL FUTUR: REPTES I PERILLS

El futur immediat es presenta tan atractiu com ple de riscos per a la llengua catalana i per a l'espai català de comunicació:

La innovació tecnològica permetrà, cada vegada més clarament, que l'idioma deixi de ser un impediment —pretext. L'entorn digital és pràcticament il·limitat, i pot acollir una enorme quantitat de productes, en qualsevol mitjà (ràdio, televisió, Internet, cinema) i en qualsevol idioma. Cal tenir present, per exemple, la possibilitat d'emetre diversos canals d'àudio per un mateix canal de vídeo: un mateix film pot ser vist alternativament en català i en castellà, o en anglès, etc.

Aplicacions com el DAB, la televisió digital en totes les seves formes, l'UMTS a la telefonia interactiva, el cable, l'Internet de segona generació, el DVD en l'àmbit videogràfic i cinematogràfic... poden ser instruments vàlids per a la consolidació de l'entorn audiovisual català.

Però el que pot ser una eina de progrés també pot convertir-se en un gran perill. El procés de globalització, a escala mundial, tendirà a ofegar encara més les cultures i els idiomes minoritzats. Si, tradicionalment, la cultura i la llengua catalanes ja han hagut de lluitar per sobreviure a la dominació de la cultura i la llengua castellanès, ara ho haurà de fer, també, per no ser empassada per la voracitat de la cultura anglosaxona i l'idioma anglès.

Cal, doncs, que es prenguin, tant des de la societat civil com des de les administracions, mesures decidides i viables. I cal que aquestes mesures,

pel seu abast polític, costos econòmics i urgència cultural, es prenguin coordinadament i sense estalviar esforços.

Les administracions catalanes i els partits polítics han de defensar els interessos de Catalunya davant de les administracions de l'Estat, de la Unió Europea i de la comunitat internacional. També han de coordinar-se amb les administracions d'altres territoris de parla catalana, perquè, per afrontar amb garanties els reptes de les noves tecnologies, els acords seran indispensables a tots els nivells.

El món empresarial català, per no quedar-se fora de joc, haurà d'apostar decididament per les noves tecnologies i buscar les aliances econòmiques, financeres i tecnològiques necessàries per fer viables uns projectes que impliquen inversions multimilionàries.

El món creatiu, artístic, cultural i associatiu haurà d'enriquir els continguts des d'una perspectiva pròpia, fugint dels mimetismes, i participar activament en el desenvolupament de l'espai català de comunicació amb l'aportació de productes que s'adiguin a les demandes del mercat.

Els consumidors catalans, finalment, hauran de demostrar que el mercat potencial d'aquest espai, que és, a hores d'ara, d'onze milions de persones, és, culturalment i econòmicament, quelcom més que una entelèquia.

En definitiva, sense un ampli consens social no és possible aprofundir en el que ja s'ha fet i garantir l'assoliment dels reptes de futur: les solucions no poden venir en cap cas d'actituds voluntaristes o impositives.

El present del Principat convida a un optimisme moderat, si més no pel que fa a la possibilitat d'afrontar el segle XXI amb perspectives raonables d'èxit. Caldria analitzar, però, la situació en les altres terres de parla catalana.

—abstract / resumen—

THE PRESENCE OF CATALAN
IN THE AUDIO-VISUAL MARKET

Jordi ALVINYÀ I ROVIRA

The presence of Catalan in the audio-visual market is still an unresolved issue. The dictatorships of the 20th century in Spain have been a great obstacle for the development of Catalan in the audio-visual sector. Only in 1975 did it become possible to undertake a Catalan

PRESENCIA DEL CATALÁN
EN EL MERCADO AUDIOVISUAL

Jordi ALVINYÀ I ROVIRA

La presencia del catalán en el mercado audiovisual es un tema todavía no resuelto. Las dictaduras del siglo xx en España han sido un gran obstáculo para el desarrollo del catalán en el sector audiovisual. A partir de 1975 se puede encarar un proyecto audiovisual de masas

audio-visual project on a mass scale; the presence of Catalan under the Franco regime in radio, movies and television was extremely marginal.

Radio was the first sector to introduce programming in Catalan (Ràdio 4 in 1976). Technical improvements and the widespread use of Frequency Modulation programming stimulated a veritable boom in municipal radio stations. In 1983, the creation of the Catalan Radio and Television Corporation paved the way for television production (tv3, Canal 33). The area of moviemaking also saw the production of films of great importance (*La ciutat cremada* [The Burnt City]; *Companyys, procés a Catalunya* [Companyys, Catalonia on Trial]).

The present-day situation is stable, but insufficient. Catalan-language radio has consolidated its position. Private stations currently broadcast 71% of their programming in Catalan (the figure was only 27% in 1996) thanks to the new legislation. Television manages to compete with the tremendous supply of Spanish-language programming. Film is still an unresolved issue: home-grown productions and dubbing into Catalan are minimal.

The future presents challenges and dangers. The Internet and new technologies offer new possibilities in which language ceases to be an obstacle, but globalization can also mean that the smallest cultures get marginalized. Catalan regional government and the political parties must defend the interests of Catalonia vis-à-vis the State, the European Union and the international community. Civil society must demonstrate that the Catalan cultural and economic market is a reality; to achieve this, consensus is essential.

catalán; la presencia del catalán durante el franquismo en radio, cine y televisión fue muy marginal.

La radio es el primer sector que introduce la lengua catalana (Ràdio 4 en 1976). Las mejoras técnicas y la generalización de la frecuencia modulada propician un verdadero *boom* de radios municipales. En 1983 la creación de la Corporación Catalana de Radio y Televisión abre el camino a la televisión (tv3, Canal 33). El cine también produce películas de gran importancia (*La ciutat cremada*; *Companyys, procés a Catalunya*).

El presente es una realidad sólida, pero insuficiente. La radio en catalán está consolidada. Las emisoras privadas emiten actualmente el 71% de programación en catalán (sólo un 27% en 1996) gracias a la nueva legislación. La televisión logra competir con la gran oferta en castellano. El cine es una asignatura pendiente: la producción propia y el doblaje al catalán son mínimos.

El futuro presenta retos y peligros. Internet y las nuevas tecnologías ofrecen nuevas posibilidades en las que el idioma deja de ser un obstáculo, pero la globalización puede significar también la marginación de las culturas más pequeñas. La Administración catalana y los partidos políticos deben defender los intereses de Cataluña ante el Estado, la Unión Europea y la comunidad internacional. La sociedad civil debe demostrar que el mercado cultural y económico catalán es una realidad; para ello, el consenso es esencial.